

VERES VALÉR

DEMOGRÁFIAI PORTRÉ 2018 –
ÖSSZKÉP MAGYARORSZÁG NÉPESSÉGÉRŐL

Monostori Judit – Őri Péter – Spéder Zsolt (szerk.): *Demográfiai portré 2018. Jelentés a magyar népesség helyzetéről*. KSH Népeségtudományi Kutatóintézet: Budapest, 2018. 294 oldal

A demográfiai kutatások terén nemzetközi szinten is elismert eredményeket felmutató KSH Népeségtudományi Kutatóintézet rendszeresen kiadja a *Demográfiai portré* című tanulmánykötetet, a legfrissebb kiadása Budapesten 2018-ban jelent meg. Szerkesztői Monostori Judit, Őri Péter és Spéder Zsolt, akik alapos munkát végeztek, a témák széles palettáját gyűjtötték össze: a tanulmánykötet 13 tanulmányt tartalmaz, amelyek a népeségkutatás minden fő témájával, területével foglalkoznak. A kötet terjedelmes, 294 oldal, rövid előszóval, amelyet az intézet igazgatója, Spéder Zsolt jegyez. Ebből megtudhatjuk, hogy a *Demográfiai portré* negyedik alkalommal jelenik meg, hároméves rendszerességgel. Megtudhatjuk azt is, hogy a fejezetek szerkezete, tematikája többnyire kötött, és a 2009. évi szerkezetet követi, de mindig vannak újdonságok, új témák, fejezetek, a 2018. évi friss kötetben ez az apaság kérdéskörével kapcsolatos. Az *Előszó* szerzője szerint a Demográfiai portrészorozat elindításakor az a meggyőződés vezette őket, hogy a kutatási eredmények nem csupán a szorosan vett demográfia szakterületével foglalkozó kutatók, szakemberek számára nyújtanak újat, hanem más tudományok képviselői, valamint érdeklődő olvasók, szakemberek is elolvassák. Erre jól rámutatott az, hogy a kötet bemutatásakor nagyszámú érdeklődő közönség előtt beszélhettünk, opponensek és szerzők egyaránt.

A kötet a magyarországi népesedési folyamatok utolsó évtizedének vizsgálatára, azon belül is főleg két-három év (2015–2017) jelenségeire helyezi a hangsúlyt, de a különböző fejezetek szerzői részéről megfigyelhető az a törekvés is, hogy az aktualitás szempontja mellett a hosszabb időrendi kontextusra is figyeljenek, valamint nemzetközi összehasonlításra és a kontextus ismertetésére is sor kerüljön. Ennek összefüggésében értelmezik a sajátosságokat,

de nem csupán a nyugat-európai országokkal, hanem – ahogy fogalmazzuk – *a volt szocialista országok* – azaz a szomszédos kelet-közép-európai országokkal is összehasonlítják a magyar demográfiai jelenségeket.

A kötet első tanulmányának témája a házasságkötések, párkapcsolatok alakulása (*Párkapcsolat, házasságkötés*), szerzői Murinkó Livia és Rohr Adél. Megtudhatjuk, hogy a „*házasságkötések számának évtizedeken át tartó csökkenése a 2010-es mélypont után megtört: 2016-ban 51 805 házasságot kötöttek Magyarországon, ami a 2010-es szinthez képest 45,8%-os növekedést jelent. 2017-ben azonban nem folytatódott a növekedés: 2,3%-kal kevesebb (50 600) házasságot kötöttek, mint 2016-ban.*”¹ A tanulmány nem csupán a demográfia hagyományos házas- és/vagy élettársi kapcsolat fogalmak mentén tartalmaz elemzéseket, hanem az ún. „*látogató kapcsolatban*” élőket is vizsgálja. Megtudhatjuk, hogy 2016-ban, az *Életünk fordulópontjai* kutatás eredményei alapján a 22 éves és idősebb népességből közel 6% élt látogató kapcsolatban, és ennek a populációnak 40 százaléka volt 30 év alatti, bár akadnak közöttük még 50 év fölöttiek is. Továbbá arról is olvashatunk, hogy Magyarországon 2017-ben az első házasságkötések átlagos életkora a nőknél 29,7 év, a férfiak esetében 32,5 év volt, a korábbi évekhez képest tovább emelkedett, és így megközelíti akár az észak-európai országokban jellemző átlagéletkort is, bár az idősoros elemzés alapján kimutatták, hogy a magyarországi emelkedés inkább 2014-ig következett be.

A válásokról szóló fejezetet (*Válás*) szerzői Makay Zsuzsanna és Szabó Laura. Az elemzések fő eredményei közül kiemelendő, hogy a rendszerváltás utáni évtizedekben a válások száma nem változott lényegesen 2010-ig, amikor 23 873 válást regisztráltak, az ezt követő években pedig csökkenő tendenciát mutattak ki, így 2017-ben 18 600 válást jegyeztek fel Magyarországon.

A szerzők megállapítják, hogy a hosszabb időtartamú házasságok még nem értelmezhetőek úgy automatikusan, hogy a házasságok stabilabbak lennének az utóbbi években, mint néhány évtizeddel ezelőtt: „*2016-ban a korábbi évtizedekhez képest kevesebb házasság bomlott fel a frigy első éveiben, viszont többnek lett vége hosszabb házasságtartam után.*”²

A következő fejezet születésekkel, termékenységgel, gyermekvállalással foglalkozik (*Gyermekvállalás*), szerzői Kapitány Balázs és Spéder Zsolt. Ez a rész az én nézőpontomból

-
- 1 Murinkó Livia – Rohr Adél: Párkapcsolat, házasságkötés. In: Monostori Judit – Óri Péter – Spéder Zsolt (szerk.): *Demográfiai Portré 2018. Jelentés a magyar népesség helyzetéről*. KSH Népeségstudományi Kutatóintézet: Budapest, 2018. 9–28, itt: 9.
  - 2 Makay Zsuzsanna – Szabó Laura: Válás. In: Monostori Judit – Óri Péter – Spéder Zsolt (szerk.): *Demográfiai Portré 2018. Jelentés a magyar népesség helyzetéről*. KSH Népeségstudományi Kutatóintézet: Budapest, 2018. 29–45, itt: 29.

a kötet talán legfontosabb fejezete. A termékenységi mutatók európai kontextusba helyezésével nemcsak Magyarországról, hanem más országok helyzetéről, sőt egész régiók általános sajátságairól is képet alkothatunk (Dél-Európa), és ehhez térképet is találunk. Bár, ahogy a szerzők írják, a magyarországi gyermekvállalás 2017-re sem éri el az EU átlagszintjét, van számottevő emelkedés az elmúlt évtizedben a gyermekvállalási kedv vonatkozásában. Ezzel együtt a Magyarországon született gyermekek száma stagnált, mivel a termékeny korú nők száma lecsökkent a rendszerváltás utolsó évtizedében. Az utóbbi években jegyzett növekedés magyarázatára megvizsgálták a környező, régióbeli országok helyzetét is, és a következőre jutottak: az 1990-es években megfigyelhető nagy termékenységi visszaesést a legtöbb környező (volt szocialista) országban „visszapótlták”, így ebben az összehasonlításban elkésettnek számító magyarországi termékenységi „visszapótlás” nem különleges, hanem inkább átlagos.³

Az *Apaság* fejezetet Makay Zsuzsanna és Spéder Zsolt írta, ennek nincs előzménye a korábbi kötetekben. Ebben a részben az apák gyermekvállalásáról és az apaság szerepeiről írtak a szerzők. Megtudhatjuk, hogy a férfiak esetében idősebb korban, 45 éves kor után történő gyermekvállalás valamelyest nőtt az utóbbi 16 évben, de csak a gyermekek 5%-a születik ilyen életkorú apától, míg 2016-ban a 35 éves vagy idősebb férfiak lettek apák az újszülöttek 45%-ánál.⁴

A negyedik fejezet témája a családtámogatás, női munkavállalás, szerzője Makay Zsuzsanna. Egyik fontos megállapítása az, hogy a pénzbeli ellátások talán legfontosabb része a hároméven aluli gyermeket nevelő családok támogatása, és ennek középpontjában évtizedekig az otthoni gyermekgondozás állt. Emellett megállapítja, hogy 2014 óta az ún. „gyed extra” keretében a gyermeknevelés összeegyeztetése könnyebbé vált a munkavállalással, és anyagi szempontból is nőtt az értéke; az anyák foglalkoztatási rátája ezzel együtt nem nőtt lényegesen, mivel a 15–54 éves nőknek közel egytizede geszen, gyeden vagy gyeten lévő inaktív.⁵

Az *Egészségi állapot* című fejezetben Boros Julianna és Kovács Katalin több fontos megállapítást tesznek. Olvashatjuk, hogy 2001 és 2016 között átlagban csökkent, különösen a

3 Kapitány Balázs – Spéder Zsolt: Gyermekvállalás. In: Monostori Judit – Őri Péter – Spéder Zsolt (szerk.): *Demográfiai Portré 2018. Jelentés a magyar népesség helyzetéről*. KSH Népeségtudományi Kutatóintézet: Budapest, 2018. 47–64, itt: 52.

4 Makay Zsuzsanna – Spéder Zsolt: Apaság: A férfiak gyermekvállalása és családi szerepei. In: Monostori Judit – Őri Péter – Spéder Zsolt (szerk.): *Demográfiai Portré 2018. Jelentés a magyar népesség helyzetéről*. KSH Népeségtudományi Kutatóintézet: Budapest, 2018. 65–82, itt: 65–70.

5 Makay Zsuzsanna: Családtámogatás, női munkavállalás. In: Monostori Judit – Őri Péter – Spéder Zsolt (szerk.): *Demográfiai Portré 2018. Jelentés a magyar népesség helyzetéről*. KSH Népeségtudományi Kutatóintézet: Budapest, 2018. 83–102, itt: 83–86.

nők körében, a nem kielégítő egészségben lévők aránya, ezzel együtt azonban növekedtek az iskolázottság és a jövedelem szerinti egyenlőtlenségek az egészséges élettartamot illetően.

Monostori Judit és Gresits Gabriella az *Idősödés* című fejezetben leírják, hogy a demográfiai előregedés az egész fejlett világra jellemző jelenség. Megállapítják, hogy Magyarországon a „meghosszabbodott várható élettartam együtt jár azzal, hogy az idős kor alsó határa több szempontból is későbbi életkorra tolódik el. Ezt nemcsak különféle tudományos megközelítések jelzik, hanem a népesség is érzékeli. Míg 2001-ben a felnőtt népesség az öregkor alsó határát átlagosan 65,3 évben jelölte meg, addig 2016-ban már 68,3 évben”.⁶

A halandóság témájáról Kovács Katalin és Bálint Lajos írt fejezetet, rámutatva, hogy a rendszerváltás óta több vonatkozásban is csökkentek a halandósági mutatók, így egészen 2013-ig a magyar népesség születéskor várható élettartama átlagosan, mindkét nemre évente 0,35 évvel emelkedett. 2013-at követő években a szerzők szerint mind a férfiak, mind a nők születéskor várható élettartama stagnált, és 72,3 év körül alakult a férfiak, és 79,2 év körüli érték jellemző a nők körében.

A család és háztartásszerkezet című fejezetet pedig Monostori Judit és Murinkó Livia írták. Megállapítják, hogy a 2011–2016 között némiképp emelkedő termékenységi mutatók ellenére a gyermeket nevelő háztartások aránya nem változott jelentősen az elmúlt öt évben, de hosszabb távon nézve a gyermekes háztartások arányának korábbi csökkenő tendenciája megállt.

Vargha Lili és Gál Róbert Iván tollából olvashatjuk a *Generációk közötti erőforrás-átcsoportosítás* című fejezetet, amelyben a jövedelmek és kiadások korcsoportos, illetve munkaerőpiaci pozíció szerinti vizsgálatát találjuk. A szerzők rámutatnak arra, hogy a 30–40 év közötti életkorú férfiak kerestek a legtöbbet az egy főre eső munkajövedelem mutatója szerint 2010-ben, míg a 40 év fölöttiek kissé alacsonyabb munkajövedelemhez jutottak, és ennek fő oka elsősorban az, hogy a nyugdíjas életkor felé közeledve a foglalkoztatottak aránya csökken, és többen vannak azok, akik segélyből, betegnyugdíjból vagy öregségi nyugdíjból élnek.

Bálint Lajos és Obádovics Csilla a belföldi vándorlásról írt, erre itt most nem térünk ki. Nagyobb érdeklődésre tart számot *Nemzetközi vándorlás* című fejezet, melynek szerzője Gödri Irén. A szerző több fontos megállapítást fogalmaz meg, az egyik, miszerint a Magyarországra való bevándorlás mértéke és összetétele számottevő változást mutatott az

6 Monostori Judit – Gresits Gabriella: Idősödés. In: Monostori Judit – Őri Péter – Spéder Zsolt (szerk.): *Demográfiai Portré 2018. Jelentés a magyar népesség helyzetéről*. KSH Népeségstudományi Kutatóintézet: Budapest, 2018. 127–145, itt: 127.

utóbbi évtizedben. Egyrészt növekedést észlelhetünk, a külföldi bevándorlók száma 2009 és 2016 között 20–26 ezer fő közötti értékekről 2017-ben 36 ezerre emelkedett. A másik változás az összetételre vonatkozik. Származási országok szerint, jelentősen lecsökkent a szomszédos országokból származók aránya a bevándorlókon belül, a korábban többséget kitevő külhoni magyarok aránya a legfrissebb adatok szerint már csak 30 százalékot tesz ki. E jelenség másik oldala, hogy például az erdélyi magyarok fő célországa már nem Magyarország⁷ (Horváth 2012, Kiss–Barna 2012, Veres 2015), de Kárpátaljáról még mindig jelentős mértékű a bevándorolni szándékozók aránya Magyarországra, de ennek is megváltozott a formája. A kedvezményes honosítás következményeként 2011 óta fokozatosan növekedett a külföldön, főleg a Kárpát-medence országaiban született bevándorló magyar állampolgárok száma, és 2014–2015-ben számuk elérte az évi 17–18 ezer főt.

A kötet utolsó, 13. fejezete *A népesség szerkezete és jövője* címet viseli, szerzője Obádovics Csilla. Itt olvashatunk a népességi egyenlegről és a népesség-előrejelzésekről is. A népességi egyenleget illetően megállapítja, hogy Magyarország népessége a korábbi időszakokhoz képest 2011 és 2017 között kétszer akkora mértékben, összesen több mint 400 ezer fővel csökkent. Ennek fő oka egyrészt a természetes szaporodás negatív egyenlege, miszerint a halálozások száma jóval magasabb volt a születések számánál az utóbbi években. A létszámcsökkenés oka másrészt a növekedő elvándorlás, amely még mindig nem kiemelkedő mértékű nemzetközi kontextusban, de amelyet a külföldről történő bevándorlás sem tudott kompenzálni.

A népesség-előreszámítás vonatkozásában a népességcsökkenés különböző scenárióit olvashatjuk. A legvalószínűbb, ún. alapváltozat szerint (2020-tól a jelenleginél kicsit magasabb, 1,65 termékenység (TTA), évi 20 ezer fős kivándorlás, amely 2035-től 10 ezerre mérséklődik, és 15 ezer bevándorló) Magyarország népessége 2070-re mintegy 7,75 millióra csökken. Ha még kedvezőtlenebb demográfiai trendek érvényesülnek, mint az alapváltozat (a jelenlegiek maradnak), akkor (mint alacsony változat) pedig az ország népessége mindössze 6 millió fő lesz jó fél évszázad múlva. A magas változat szerint (az alapváltozatnál magasabb termékenység, pozitív vándorlási egyenleg és magas születéskor várható élettartam esetén mérséklődik a népességcsökkenési folyamat, és a népességszám 9 millió fő körül stabilizálódhat akár fél évszázad múlva is. De nem kizárt, és ezt már nem a szerző teszi hozzá, hanem a recenzió szerzője, hogy amennyiben az idegen, nem magyar

7 Bővebben lásd: Horváth István: Migrația internațională a cetățenilor români după 1989. In: Rotariu, Traian – Voineagu, Virgil. (szerk.): *Inerție și schimbare*. Polirom: Iași, 2012. 199–222.; Kiss Tamás – Barna Gergő: Erdélyi magyar népesedés a XXI. század első évtizedében. *Working Papers*, 43. Nemzeti Kisebbségkutató Intézet Kiadója: Kolozsvár, 2012.

Veres Valér: *Népességszerkezet és nemzetiség*. Egyetemi Kiadó: Kolozsvár, 2015.

bevándorlókkal szembeni ellenérzések fennmaradnak, a Magyarországra történő bevándorlás pozitív egyenlege csak a külföldi (határon túli) magyarok rendszeres áttelepedésével tartható fenn. Akkor viszont a 9 milliós népesség már a mai 2,2 milliós Kárpát-medencei külföldi magyarság utódait, vagy annak jelentős részét is magába foglalhatja.

A szerző azzal zárja a fejezetet és egyben a könyvet, hogy a „*demográfiai öregedés a népességfejlődés alapfolyamata, meg kell tanulni együtt élni vele. Hosszú távú folyamat, hatása lassan, de nagy erővel bontakozik ki, a megfelelő válaszok pedig nagyon komplexek.*”⁸

---

8 Obádovics Csilla: A népesség szerkezete és jövője. In: Monostori Judit – Őri Péter – Spéder Zsolt (szerk.): *Demográfiai Portré 2018. Jelentés a magyar népesség helyzetéről*. KSH Népeségtudományi Kutatóintézet: Budapest, 2018. 271 – 294, itt: 291.